

ԿԱՐԾԻՔ

Մահմուդ Ֆիրուզի Մողադդամի «Անգլոամերիկյան և քսաներորդ դարի Իրանի մանկական գրականության ավանդույթները՝ հիմք ընդունելով Մարկ Տվենի և Հուշանգ Մորադի Քերմանիի ստեղծագործությունները» ատենախոսության վերաբերյալ

Սույն ատենախոսությունը փորձ է ուսումնասիրելու պարսից մանկապատանեկան գրականությունն արևելյան և արևմտյան գրական ավանդների համեմատության ծիրում: Դեռահասների դաստիարակությանն ու կրթությանը նվիրված ստեղծագործությունների հանդիպում ենք պարսից գրականության դեռ դասական շրջանում (9-15-րդ դդ.), սակայն դրանք մանկական համարելը դժվար է: Այն իրանական գրականության մեջ իհայտ է եկել միայն 20-րդ դարում՝ արևմտյան ժողովուրդների գրական մշակույթի հետ սերտ շփումների արդյունքում:

Մահմուդ Ֆիրուզի Մողադդամի «Անգլոամերիկյան և քսաներորդ դարի Իրանի մանկական գրականության ավանդույթները՝ հիմք ընդունելով Մարկ Տվենի և Հուշանգ Մորադի Քերմանիի ստեղծագործությունները» թեմայով ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածից:

Առաջին գլուխը՝ «Անգլոամերիկյան և իրանական մանկական գրականությունների զարգացման միտումները մինչև 20-րդ դար»՝ կազմված է չորս ենթագլխից, որոնցից երեքը վերաբերում են Եվրոպայում, մասնավորապես Անգլիայում 15-րդ դարից սկսած և ավելի ուշ Ամերիկյան ցամաքում մանկական գրականության սկզբնավորման ու կայացման պատմությանը: Չորրորդ ենթագլուխը վերնագրված է «Իրանի մանկական գրականության ձևավորումը՝ պարսկական դասական գրականության համատեքստում» (7-20-րդ դդ.), որում անդրադարձ է կատարվում իրանական գրական մշակույթի զարգացման ավելի քան հազարամյա պատմության

ընթացքում ստեղծված ուսուցողական, բարոյախրատական, դաստիարակչական բովանդակություն ունեցող ստեղծագործություններին: Դրանց շարքում հիշատակվում են «Քալիլե և Դեմնե», «Մարգբաննամե», «Չորս զրույց», «Ղաբուսնամե», «Մուկն ու կատուն» պոեմը և այլ ստեղծագործություններ:

Երկրորդ՝ «Անգլոամերիկյան և իրանական մանկական գրականությունների քննությունը 20-րդ դարում» գլխի 2.2. և 2.3. ենթագլուխներում վեր է հանվում Իրանում Սահմանադրական շարժումից (1905-1911թթ.) հետո համաշխարհային մանկական գրականության նմուշների պարսկերեն թարգմանության, դրանց ազդեցությամբ իրանական մանկական և մանկապատանեկան գրականության ձևավորման ու կայացման պատմությունը: Ատենախոսության հեղինակն այս ընթացքը բաժանում է երեք փուլի՝ 1920-1950 թթ., 1950-1980թթ. և 1980-2010 թթ.:

Երրորդ՝ «Հուշանգ Մորադի Քերմանիի և Մարկ Տվենի ստեղծագործությունների համեմատական քննությունը» գլխի 3.1. ենթագլխում անդրադարձ է կատարվում Մարկ Տվենի կենսագրությանը և նրա «Թոմ Սոյերի արկածները», «Հեքլբերի Ֆիննի արկածները», «Աղքատը և արքայազնը» ստեղծագործություններին: Հաջորդ երկու ենթագլուխները նվիրված են Հուշանգ Մորադի Քերմանիի կյանքին, նրա ստեղծագործության գլխավոր հերոս պատանի Մաջիդի կյանքի (39) դրվագները ներկայացնող պատմվածաշարին և, ինչպես ատենախոսության 3.3. ենթագլուխն է վերնագրված, «Մորադ Քերմանիի և Մարկ Տվենի ստեղծագործությունների ընդհանրություններին ու տարբերություններին»:

19-րդ դարավերջում և 20-րդ դարի առաջին կեսին պարսից գրականությունը լուրջ փոփոխությունների է ենթարկվում, և եվրոպական ժողովուրդների գրական մի շարք ավանդույթներ թափանցում են իրանական գրականություն: Երկրում հասարակական նորացումներին զուգահեռ պետությունը 1920-1930-ական թթ. տարրական կրթությունը ողջ բնակչության համար պարտադիր և հասանելի դարձնելու խնդիր է դնում, ինչը ևս խթանում է մանկական բովանդակությամբ

ստեղծագործությունների հրապարակ գալուն: Սկիզբ առած թարգմանական շարժումը նպաստում է արևմտյան ժողովուրդների մանկապատանեկան գրականության ավանդների յուրացմանը:

Ասպարեզ են իջնում այնպիսի հեղինակներ, ինչպիսիք են՝ Սամադ Բեիրանգին, Նադեր Էբրահիմին, Ֆարիդե Ֆարջամը, Հուշանգ Մորադին, Նուրեդդին Զարինքելը և այլք:

Ատենախոսը 20-րդ դարի իրանական մանկական գրականության զարգացման ընթացքը ժամանակագրական առումով բաժանել է երեք փուլի՝ ելակետ ընդունելով 1905-1911թթ. Իրանի Սահմանադրական հեղափոխությունը: Առաջին երկու փուլի դեպքում ամեն ինչ հասկանալի է, սակայն թե ինչ սկզբունքով է երրորդ՝ 1980-2010 թթ. ընդգրկող փուլը դիտարկվում դարասկզբի Սահմանադրական շարժման գաղափարների տրամաբանությամբ, երբ 1979թ. Իսլամական հեղափոխությունը հիմնովին փոխել էր պարսից գրականության զարգացման փիլիսոփայությունը (այդ թվում նաև մանկական), դժվար է հասկանալ:

Դյուրին չէ նաև արևմտյան և արևելյան գրական ավանդույթների համեմատումը ժամանակային այնպիսի լայնածավալ կտրվածքով, որը վերցված է ատենախոսության թեմայում: Գուցե հենց այս հանգամանքն էլ խոչընդոտ է հանդիսացել, որ ատենախոսը կարողանա համոզիչ և խորքային մեկնաբանությամբ լուծի իր առջև դրված խնդիրը:

Ատենախոսության վերնագիրը հուշում է, որ քննության ենթարկվող նյութը շարադրելիս հեղինակն առավելապես պիտի կենտրոնանանար 19-րդ դարի ամերիկյան և 20-րդ դարի իրանական գրական իրողությունների վրա՝ մանրակրկիտ քննության ենթարկելով Մարկ Տվենի և Հուշանգ Մորադի Քերմանիի ստեղծագործությունները: Այս իմաստով ակնկալվում էր ատենախոսության մեջ տեսնել քննվող երկերի ստեղծման հասարակական, պատմական ու գրական նախադրյալները, ժանրային առանձնահատկությունները, կերպարակերտման հեղինակային մոտեցումները, հերոսների հոգեբանության խորը վերլուծությունը, որոնք էլ կանխորոշելու էին

հանձնառած համեմատության համոզիչ լինելը: Բերված համեմատություններն առավելապես հիմնված են քննվող երկերի սյուժեների, հերոսների և հեղինակների կենսագրական տվյալների արտաքին նմանությունների վրա:

Պարսից գրականության նոր և նորագույն շրջանների համար բնորոշ է հատկապես եվրոպական ժողովուրդների գրական ավանդների փոխառումները, մինչդեռ հյուսիսամերիկյան և լատինաամերիկյան տարածաշրջանների գրական ավանդների կիրառում պարսից գրական գործիչների երկերում նկատվում է հակապես 20-րդ դարի երկրորդ կեսից: Ասվածի վառ ապացույցն է Հուշանգ Մորադիի ստեղծագործությունը: Անհրաժեշտ էր մանրամասնել նաև հենց այս հանգամանքը:

Այս պատճառով էլ Հուշանգ Մորադիի ստեղծագործությունը պարսից գրականության մեջ կարևորվում է ոչ միայն մանկապատանեկան, այլև ընդհանրապես գրականության զարգացման տենդենցներն ուսումնաստիրելու առումով:

Հեղինակի ստեղծագործության վերլուծության, դրանում համաշխարհային գրականության ավանդների կիրառման, փոխառնչությունների վերհանման տեսակետից, կարծում ենք, նպատակահարմար կլիներ կենտրոնանալ ոչ միայն Մարկ Տվենի երկերի հետ պարզ համեմատության վրա: Խնդիրն անհրաժեշտ էր դիտարկել առավել լայն տեսանկյունով:

Կարծում ենք, Անգլիայում և եվրոպական ժողովուրդների գրականության մեջ մանկական գրականության ձևավորման, կայացման պատմության ընդարձակ ներկայացումը հեղինակին շեղել է բուն նյութից: Ատենախոսությունը կշահեր և դրված խնդիրն առավել կհստականար, իրատեսական կդառնար, եթե հեղինակը ուշադրությունը սևեռեր իրանական մանկական գրականության ձևավորման ռեալ շրջանը համարվող 20-րդ դարի գրական իրողությունների և թարգմանությունների վրա: Զրադաշտական, այնուհետև միջնադարյան գրական հուշարձաններում, որոնք հիմնականում ուսուցողական բարոյախրատագրքեր են, մանկական գրականությանը հատուկ թեմատիկա փնտրելը, ըստ մեզ, չի օգնում ընտրված հեղինակների

ստեղծագործությունների համեմատական վերլուծությանը և Մարկ Տվենի ստեղծագործությունից Հուշանգ Մորադիի կրած ազդեցության բացահայտմանը:

Ժամանակակից իրանական գրականության զարգացման տենդենցները համաշխարհային մեջ դիտարկելու հեղինակի նպատակը գովելի համարելով հանդերձ, ստորև առանձնացնենք կառուցվածքային և բովանդակային բացթողումներից մի քանիսը.

- ատենախոսության «Անգլոամերիկյան և 20-րդ դարի Իրանի մանկական գրականության ավանդույթները վերհանելու համար՝ հիմք ընդունելով Մարկ Տվենի և Հուշանգ Մորադիի ստեղծագործությունները» վերնագրում հստակեցված չէ անգլոամերիկյանի ժամանակային ընդգրկումը, որը հեղինակին առիթ է տվել Անգլիայում մանկական գրականության սկզբնավորման պատմությունը ներկայացնել սկսած 15-րդ դարից և դրան նվիրել առաջին գլխի երեք ենթագլուխները: Հավանաբար այս ինտերցիայով է շարադրվել նաև 1.4. ենթագլուխը՝ վերնագրված «Իրանի մանկական գրականության ձևավորումը պարսկական դասական գրականության համատեքստում» (48-66 էջ), ինչը որպես մանկական գրականություն դիտարկելն ըստ էության անընդունելի է,
- ատենախոսության, արդիականության հիմնավորումը թերի է (էջ 3), նպատակներն ու խնդիրները հստակ ձևակերպված չեն (էջ 8),
- ատենախոսության գիտական նորույթը ներկայացնելիս (էջ 8-9) հեղինակը նշում է, որ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել երկու հեղինակների ստեղծագործությունների կառուցվածքային և բովանդակային տարբեր կողմերին, սակայն այդպես էլ գիտականորեն հիմնավորված համեմատական վերլուծության չենք հանդիպում նույնիսկ 3.3. ենթագլխում, որն ունի անորոշ վերնագիր՝ «Մարկ Տվենի և Հուշանգ Մորադիի Քերմանիի գրական ստեղծագործությունների ընդհանրություններն ու տարբերությունները»,

- 2.2. Ենթազխում 1920-1950-ական թթ. մանկական գրականության զարգացման երկրորդ փուլը ներկայացնելիս անհարկի մանրամասնվում են Ժամանակի հայտնի նովելագիրների՝ Մոհամմադ Ջամալզադեի, Սադեղ Հեղայաթի, Սադեղ Չուբաքի և այլոց կենսագրականներն ու ստեղծագործությունների ընդհանուր բնութագիրը (էջ 79-84), ինչն առնչություն չունի ատենախոսության թեմայի հետ, մինչդեռ քննության ենթակա բուն նյութին նվիրված է միայն երրորդ գլուխը,
- 147 էջում կարդում ենք. «Ռեալիզմի կարևոր հատկանիշներից է հասարակության ցածր խավի մարդկանց կյանքի ու նրանց սոցիալական կյանքի անհաջողությունների նկարագրումը, և այդ առումով կարելի է հետազոտվող հեղինակների ստեղծագործություններն ուսումնասիրել այս դպրոցի շրջանակներում»: Հարց է ծագում, թե ռեալիզմին բնութագրական է միայն ցածր խավերի կյանքին անդրադառնա՞լը,
- նույն 147 էջում կարդում ենք. «Մարկ Տվենն իր պատմվածքների հանգամանքներից ելնելով, ինչպես նաև իր Ժամանակի գրական զարգացումներին համապատասխան, օգտագործել է տարբեր ոճեր: Հուշանգ Մորադի Քերմանին ևս այդպիսի ճանապարհ է անցել, և կարելի է ասել, որ երկու գրողներն էլ պատկանելով տարբեր գրական դպրոցների և միջավայրերի, ցուցադրելով իրենց կարողությունը գրելու գործում, յուրաքանչյուրը հանգում է իր ինքնատիպ ոճին, որն, ըստ իս, երկու գրողների դեպքում համարվում է իրար մոտ և նման ոճ»: Ակնկալելի էր, որ ատենախոսությունում հանգամանալից կերպով պիտի քննվեին հեղինակի մատնանշած հենց այդ ոճերի ընդհանրություններն ու յուրօրինակությունները, համեմատության եզրերը, պատճառները, սակայն դրան հպանցից հետևում են «գրական համակցված ոճի» մասին անորոշ պարզաբանումներ, որոնք այդպես էլ վերջինիս մասին ամբողջական պատկերացում չեն տալիս ընթացողին:

- 151 էջում կարդում ենք. «Թվում է, թե Մարկ Տվենն ու Մորադի Քերմանին փորձում են երգիծանքի լեզվով ծածկել հասարակության ցածր դասակարգերի դժվարությունները կամ աղքատության տգեղ կողմերը, և դա վերածվել է այս երկու գրողների ստեղծագործությունների ընդհանուր էությանը: Մարկ Տվենի և Մորադի Քերմանիի ստեղծագործությունների մեծ մասում կարելի է ուսումնասիրել աղքատության պայմաններում արժանապատվությունը պահպանելու ընդհանուր էությունը»,
- ատենախոսության եզրակացությունները դժվար է համարել այդպիսին:
- կառուցվածքային իմստով անգլոամերիկյան և իրանական մանկական գրականություններին վերաբերող հատվածների կապը համոզիչ և փաստարկված չէ,
- ատենախոսության թարգմանության լեզվին չենք անդրադառնում՝ համարելով, որ այն չի առնչվում հեղինակին:

Եզրակացություն

Նշված առաջարկները կհստակեցնեն ատենախոսի առջև դրված խնդիրները, կնպաստեն դրանց լուծմանը, ատենախոսության՝ նմանատիպ գիտական ուսումնասիրություններին ներկայացվող չափանիշներին համապատասխանելուն, և հեղինակն արժանի կլինի հայցած գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Զարմաշակաթյան
հազարդ 59ամ
Դեզանյան

Պաշտոնական ընդդիմախոս

ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի դասախոս,

բ.գ.թ., ասիստենտ

Գ. Գևորգյան

Գ. Գևորգյանի ստորագրության իսկությունը

Հաստատում եմ.

ԵՊՀ գիտական քարտուղար պ.գ.թ.

Լ. Հովսեփյան